

Irena Sawicka*

Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk
Warszawa

Nieznany polsko-albański słowniczek z początku XIX wieku

W 2017 roku zmarł najwybitniejszy albanolog wszechczasów – Robert Elsie. Pracował do ostatnich chwil życia: ostatnio nad alfabetami albańskimi. W historii piśmiennictwa albańskiego używano różnych alfabetów – różnych wersji opartych na alfabecie łacińskim, na alfabecie greckim, cyrylicy, alfabecie arabskiego, a także wymyślano własne oryginalne alfabety. Odczytanie tekstów w alfabecie arabskim i w alfabetach oryginalnych wymaga specjalnych kompetencji, których obecnie większości albanologom brakuje. Robert Elsie takie kompetencje miał i po opublikowaniu krótkiego przeglądu alfabetów albańskich (Elsie 2017), przystąpił do ponownego odczytywania i opracowywania „trudnych” zabytków albańskich. Jednym z nich jest tzw. *Zeszyt Szymona Kazanhxiu* napisany w alfabecie zwanym alfabetem Todhriego. Śmierć przerwała pracę nad zabytkiem, ale zanim się to stało Robert udostępnił mi go z sugestią, aby poinformować środowisko polonistyczne o jego zawartości. Zawiera on mianowicie słowniczek wyrazów polskich z początku dziewiętnastego wieku. Nie jest to więc nic wczesnego, ale jego wartość polega na tym, że wyrazy były zapisywane ze słuchu, przy pomocy innego alfabetu, można zatem, z pewnymi zastrzeżeniami¹, pokusić się o jakieś wnioski na temat brzmienia polszczyzny w tym czasie. Wnioski na ten temat opublikowano w pracy Artura

* Irena Sawicka, Professor Emeritus, The Institute of Slavic Studies of the Polish Academy of Sciences, Warsaw, Poland.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1426-8211>.

e-mail: irsawicka@gmail.com.

¹ Zapisy są bardzo eratyczne, a alfabet Todhriego nie ma wszystkich potrzebnych znaków.

Karasińskiego i Ireny Sawickiej (2018)², natomiast opracowanie tego, co zabytek, w tym także zapisy wyrazów polskich, wnosi do fonetyki bałkańskiej, opublikowałam wcześniej (Sawicka 2018). Uznałam jednak, że sam materiał należy także udostępnić nie tylko bałkanologom, ale szerzej lingwistom, co niniejszym czynię.

Zabytek jest słabo znany i w dodatku wyrazy polskie wcześniej były rozpoznane jako czeskie, słowackie i węgierskie. Autor pierwszej transliteracji, Qemal Haxhihasani, nazwał je po prostu słowiańskimi. Dopiero Robert Elsie niedawno zidentyfikował je poprawnie jako polskie.

Alfabet Todhriego powstał prawdopodobnie w XVIII wieku i używany był lokalnie, w okolicach miasta Elbasan w centralnej Albanii. Zapisy albańskie w tym alfabecie odzwierciedlają fonetykę dialektu północnego (gegijskiego) z tego czasu³ (co ważne dla polszczyzny, ponieważ w dialekcie tym występują samogłoski nosowe i zwykle są specjalnie zapisywane).

Na początku XIX wieku w części albańskiej Imperium Osmańskiego zakazywano używania na piśmie języka albańskiego. Z tego względu wszelkie „nierozpoznawalne” alfabety cieszyły się w Albanii powodzeniem, w tym alfabet Todhriego. Autorstwo alfabetu przypisuje się niejakiemu Daskalowi Todhri⁴.

Daskal Todhri prawdopodobnie w połowie XVIII wieku prowadził spisy parafialne prawosławnego kościoła św. Marii znajdującego się w twierdzy elbasańskiej.

Już w 1848 roku informacja o istnieniu tekstów w tym alfabecie dotarła do Europy⁵. Alfabet Todhriego był w tym czasie wśród kupiectwa Elbasanu w powszechnym użyciu.

Zeszyt Szymona Kazanxhiu pochodzi z pierwszej połowy XIX wieku. Można go datować ze względną precyzją, ponieważ na różnych stronach można znaleźć wzmianki o latach 1822, 1823, 1824, 1827, 1829, 1841 i 1844. *Zeszyt* liczy 140 stron. Obecnie jest przechowywany w Archiwum Państwowym w Tiranie.

² Zapisy poświadczają rozłożoną wymowę samogłosek nosowych także przed szczelinowymi, oraz, między innymi, wymowę samogłosek ściętnionych. W pracy Karasiński, Sawicka (2018) zob. także obszerniejsze informacje na temat alfabetu Todhriego, *Zeszytu Szymona Kazanxhiu*, oraz literaturę na ten temat.

³ Według dialektologów albańskich w Elbasan mówi się dialektem przejściowym między północnym (gegijskim) i południowym (toskijskim). Moim zdaniem jednak, tzw. dialekty przejściowe powinny być włączone do gegijskiego obszaru językowego.

⁴ Dhaskal Todhri ‘nauczyciel Todhri’, pełne imię Theodor Haxhifilipi (1730–1805), pochodził z Elbasanu. W swoich zapiskach nazywał siebie Theodorem, synem Haxhiego (*haxhi* ‘pielgrzym’), lub Theodorem Daskalosem (nauczycielem). Zmarł prawdopodobnie około 1805 roku. Ze względu na treść zawartą w zabytku – *Zeszyt* służył do zapisywania najróżniejszych informacji i zdarzeń – możemy go nazwać damaskinem (od twórcy tego gatunku Damaskina Studyty).

⁵ Teksty biblijne zapisane w tym alfabecie odkrył konsul austriacki w Janinie, Johann von Hahn i fakt ten odnotował w raporcie dostarczonej Austriackiej Akademii Nauk w 1849 roku. Część z tych materiałów została opublikowana w *Albanesische Studien* (von Hahn 1849).

Ryc. 1.

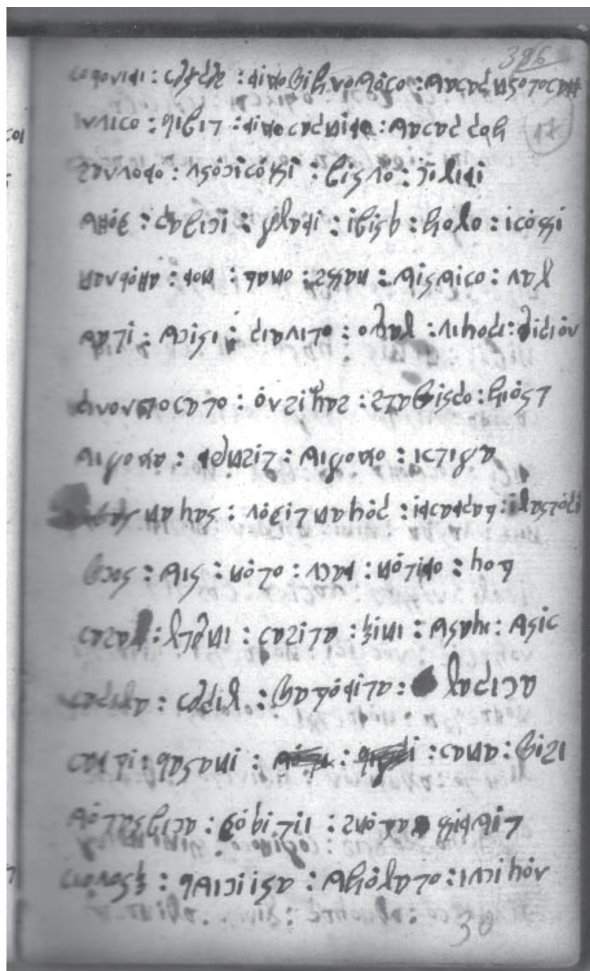
Alfabet Todhriego

(źródło: Wikipedia <https://www.omniglot.com/writing/todhri.htm>, dostęp 17.09.2017).

Od roku 1828 *Zeszyt Szymona* służył głównie jako rodzinna kronika urodzin i śmierci rodziny Popa (Popaj). Kronika rodziny Popaj prowadzona była od 1785 do 1933 roku. Papa Nikollë Kazanxhiu robił zapiski po grecku. Wcześniejsze teksty są w języku albańskim i alfabecie Todhriego⁶. Ojcem Papy Nikollë Kazanxhiu był niejaki Szymon Kazanxhiu, kupiec z Elbasanu. Uważa się więc, że to on był założycielem i pierwszym autorem *Zeszytu*. Ze skąpych informacji o nim wiemy, między innymi, że podróżował po Europie w celach handlowych. W 1822 roku był w Trieście, następnie pojechał do Budapesztu, a stamtąd do Krakowa, Częstochowy i Radomia. Część *Zeszytu*, którą prowadził domniemany Szymon, zawiera zapiski finansowe, dotyczące zakupu i sprzedaży towarów, środków zaradczych na choroby, przepisy kulinarne i przepisy produkcyjne. Prócz tego *Zeszyt* zawiera listy pozornie przypadkowych albańskich słów i zwrotów, krótką listę słów i zwrotów w języku niemieckim z tłumaczeniem na albański, obszerniejsze słowniki weneckiej odmiany włoskiego oraz polskiego wraz z tłumaczeniami na albański. Polskich słów jest ponad 300.

Inwentarz ocalałych zabytków w alfabecie Todhriego sporządził Dhimitër Shuteriqi. Shuteriqi też pierwszy opublikował fragmenty *Zeszytu*, który potem został przekazany do Archiwum Instytutu Nauk, a jeszcze później do Archiwum Państwowego w Tiranie.

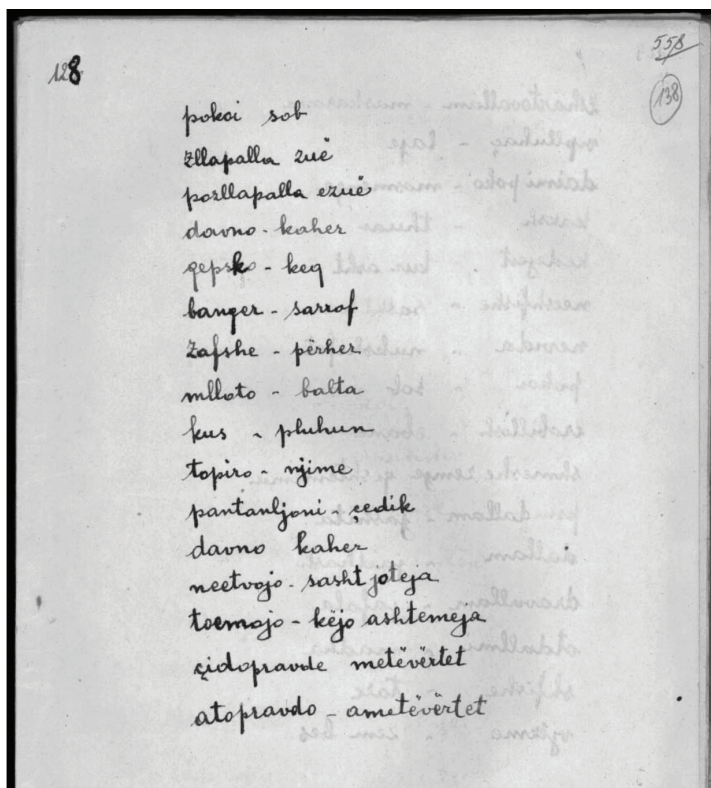
⁶ Nie ma na to jednak żadnych dowodów, ale nazwisko autora – Simon Kazanxhiu – przyjęło się w historii piśmiennictwa albańskiego.

Ryc. 2.

Jedna z kart *Zeszytu Szymona* (udostępniona przez Roberta Elsie).

Cała zawartość *Zeszytu* została przetransliterowana i przetłumaczona na współczesny albański w 1948 roku przez filologa pochodzącego także z Elbasanu, Qemala Haxhihasani. Ponownej transliteracji dokonał Robert Elsie w 2017 roku. Polskie i albańskie wyrazy rozpoznawałam na podstawie tej ostatniej transliteracji. W kilku wypadkach było to bardzo trudne i czasem niepewne. Generalnie zapisy mają dużo błędów wynikających z braku staranności, z mylenia głosek, niedokładnego słyszenia Szymona, z niedoskonałości alfabetu Todhriego. Ponadto, przeważnie, nie stosowano podziału na wyrazy. W kilku wypadkach wyraz

Ryc. 3.

Jedna ze stron z transliteracją polskich słów Qemala Haxhihasani z 1948 roku (udostępnione przez Roberta Elsie).

zidentyfikowałam na podstawie kontekstu lub tylko na podstawie tłumaczenia albańskiego, którego zapis zresztą był równie ciężki do odcyfrowania, z tych samych względów co zapisy polskie, i nie jest to albański standard lecz dziewiętnastowieczna forma gegijska, a tłumaczenie nie zawsze jest dosłowne. Często podawane są inne formy gramatyczne. Często zamiast odpowiednika wyrazu polskiego w albańskim występuje wyraz ekwiwalentny funkcjonalnie, ale jednak inny wyraz. Wygłosowe samogłoski przeważnie są mylone. Zdarzało się też, że wyraz był źle przetłumaczony. Paru wyrazów nie udało mi się zidentyfikować zadawalająco.

Poniżej przedstawiam tę listę, wraz ze współczesną polską formą wyrazu i oryginalnym tłumaczeniem albańskim (również przetransliterowanym z alfabetu Todhriego na współczesny albański alfabet). Identyfikacja słów albańskich była równie trudna, a potrzebna dla rozpoznania wyrazów polskich. Poprosiłam

więc o pomoc profesora Rexhepa Ismajli. Prosiłam o rozszyfrowanie czterech wyrazów, ale Rexhep Ismajli rozpiisał znacznie więcej. Jego zapisy umieściłam w czwartej kolumnie. Jest to transkrypcja quasi-fonetyczna, oparta na ortografii standardu, stosowana przez albańskich lingwistów w zapisach dialektalnych.

Tab. 1. Lista polskich wyrazów w *Zeszytcie Szymona Kazanxhiu*.

przykład polski	współczesna forma	tłumaczenie albańskie	zapis quasi-fonetyczny
jakshenazivatom-jasto	jak się nazywa to miasto	siithonkëtivaroshi	<i>si i thon këti varoshi</i>
znaide tutajhelba	znajdę tutaj chleba	agjenkëtu buk	<i>a gjen këtu buk</i>
dostanime tucojesh	dostaniemy tu co jeść	agjeimkëtu seqishtëham	<i>a gjejm këtu se qish të ham</i>
moshimetu-nocovaç	możemy tu noco- wać	mundemi këtu të flem	<i>mundemi këtu të flem</i>
moshekarshma daleko	może karczma daleko	munjet hanilak	<i>mun jet hani la(r)k =larg</i>
nezajegjime	nie zajedziemy	sunvemi	<i>s'un vemi, *s'mund vemi</i>
puiçime	pójdziemy	vemi	<i>vemi</i>
comaçejesh	co macie jeść	çkepërtëngran	<i>ç'ke për të ngran</i>
porakui cooçine	porachuj co czyni (chodzi o rachunek za jedzenie)	banehesap çkemingran	<i>bane hesap ç'kemi ngran</i>
proshe pishinjesh	proszę przynieść / proszę przynieść	tëlus bjerëm	<i>të lus bjerëm</i>
jest	jest	ka	<i>ka</i>
nima	nie ma	ska	<i>s'ka</i>
çidaleko	czy daleko	ashtlark	<i>asht lark</i>
blisko	blisko	afër	<i>afër</i>
nedaleko	niedaleko	sashtlark	<i>s'asht lark</i>
vjakem çashe mozeme zajehaç	w jakim czasie możemy zajechać	mëçkohomunvete	<i>më ç koho mun vete</i>
poçemu tojest	po czemu to jest	kasa asht këjo	<i>ka sa asht këjo</i>

przykład polski	współczesna forma	tłumaczenie albańskie	zapis quasi-fonetyczny
todrogo	to drogo	këto ashtreit	<i>këto asht shtrejt</i>
nebece inaci	nie będzie inaczej	zbanmalir	<i>z'ban ma lir = s'ban ma lir</i>
nekupje	nie kupię	nukblei	<i>nuk blej</i>
skon pan jegje	skąd pan jedzie	preika vjene	<i>prej ka vjene = prej *kah vjene</i>
jajezdam zdaleka	ja jestem z daleka	un jam lark	<i>un jam lark</i>
jatam hceiç	ja tam chcę iść	un atje dot shkoi	<i>un atje do t'shkoj</i>
jatam hceiç	ja tam chcę iść	un duatëshkoi atje	<i>un dua të shkoj atje</i>
crruke	krótkie	ishkurtën	<i>i shkurtën</i>
dlluge	długie	e gjat	<i>e gjat</i>
dobranoc	dobranoc	natemir	<i>nat e mir</i>
dobriveçer	dobry wieczór	mirmrama	<i>mir mrama</i>
gjin dobre	dzień dobry	mirmëngjes	<i>mir mëngjes</i>
zaras pshinjeso	zaraz przyniosą	njime i bije	<i>njime i bije (njimend i bie)</i>
iglla	igła	gjylpan	<i>gjylpan = gjylpanë</i>
mjenso	mięso	mish	<i>mish</i>
kure	kura	pol	<i>pul = pulë</i>
geisha	gęś	pat	<i>pat = patë</i>
jaja	jaja	vee	<i>vë = ve</i>
ser	ser	djath	<i>djath = djathë</i>
sol	sól	kryp	<i>kryp = kryp, krip</i>
sshfica	świeca	qiri	<i>qiri</i>
masllo	masło	tëlyen	<i>tëlyen</i>
ribe	ryba	peshk	<i>peshk</i>
puginosam	pójdź ino sam	pejanjçik	<i>peja nj çik = peja (pa eja) nj(ë) çik(ë)</i>

Tab. 1. – cd.

przykład polski	współczesna forma	tłumaczenie albańskie	zapis quasi-fonetyczny
slloma	słoma	dyshek (‘materac’)	<i>dyshek</i>
çista	czysta	ekëthjellët	<i>e këthjellët</i>
zshebei pello dobre	żeby było dobre	tëjet emir	<i>të jet e mir</i>
needobreto	nie jest dobre to	sashtemir këjo	<i>s asht e mir këjo</i>
coma	co ma	qish ka	<i>qish ka</i>
zastanęem zbogo	zostańcie z bogiem	ula meperëndin	<i>u la me perëndin</i>
glove	głowa	krye	<i>krye</i>
çollo	czoło	balli	<i>balli</i>
bërvi	brwi	vetull	<i>vetull</i>
nos	nos	hund	<i>hund = hundë</i>
oko	oko	syy	<i>sÿ</i>
tëfash	twarz	faqe	<i>faqe</i>
garllo	gardło	gusha	<i>gusha</i>
usta	usta	goja	<i>goja</i>
zëmbi	zęby	dhamët	<i>dhamët = dhambët</i>
bzu	brzuch	bart	<i>bark</i>
dishapoehall	dzisiaj pojechał	sotshkoi	<i>sot shkoi</i>
dishe pshijehall	dzisiaj przyjechał	sotvjene	<i>sot vjene</i>
kalldun	kałdun?	planes	<i>planes = planc = plands</i>
pshistovo çiftem	niejasne, albańskie tłumaczenie: ‘aby to był cień/aby było w cieniu’?	tëkahije këjo	<i>të ka hije këjo</i>
pshinjeshiçe	przynieście	abije	<i>ta bije = ta bie</i>
potem	potem	masandai	<i>masandaj = mbasandaj</i>

przykład polski	współczesna forma	tłumaczenie albańskie	zapis quasi-fonetyczny
puiç tutaj	pójdź tutaj	eakëtu	<i>eja këtu</i>
puiç zamnom	pójdź za mną	ejapasmeje	<i>eja pas meje</i>
zaras	zaraz	njime	<i>njime = nji mend</i>
popollutne	popołudnie	pas drake	<i>pas drake = pas dreke</i>
navjeçer	na wieczór	mrama	<i>mrama = mramja = mbramja</i>
rano	rano	nëmëngjes	<i>në mëngjes</i>
puiçeshiti	pójdiesz ty	vjeneneti	<i>vjen e ti</i>
poshet	poszedł	shkoi	<i>shkoi</i>
kedepishçe	kiedy przyjdzie	kurvjene	<i>kur vjene</i>
llëshe	leży	rren	<i>rren(ë)</i>
pravda	prawda	vet	<i>= vtet = vërtet ?</i>
gotovane	gotowane	i ziem	<i>i ziem</i>
pjeçene	pieczone	pjekun	<i>pjekun</i>
treba	trzeba	duhet	<i>duhet</i>
nehcejegj	nie chcę jeść	zdotëhai	<i>z do të haj = s'do të haj</i>
shukai	szukaj	kërkoje	<i>kërkoje</i>
mlodi	młody	i rii	<i>i rī</i>
staro	stary	ivjetër	<i>i vjetër</i>
poehalla	pojechała	shkoi	<i>shkoi</i>
zembe	zęby	dham	<i>dham = dhamb</i>
stull	stół	sofër	<i>sofër</i>
byrko	biurko	ajoqiashtmehygjere-shumqimbanrrobe	<i>ajo qi asht mehygjere-shum qi mban shum rrobe 'to co mieści wiele ubrań'</i>
gshebinj	grzebień	krahan	<i>krahan = krahën</i>
laska	laska	shkop	<i>shkop</i>

Tab. 1. – cd.

przykład polski	współczesna forma	tłumaczenie albańskie	zapis quasi-fonetyczny
gozshik	goździk	karafil	<i>karafi</i>
spalmi sehçe	spać mi się chce	mëvjenegjum	<i>më vjene gjum</i>
pollhçespaç	... chce spać	bjerefli	<i>bjer e fli, ose bjerë fli</i>
staizshe	stańże ?	ngreu	<i>ngreu</i>
zapah	zapach	ibijeera	<i>i bije era</i>
vizshuç	wyrzucić	hudhetei	<i>hudhe tej, (hedh, hodha, var. hudh =gjuaj, largo prej vetes ...)</i>
grushki	gruszki	dardha	<i>dardha</i>
japka	jabłka	moll	<i>moll, ose möll</i>
padasneg	pada śnieg	bijebor	<i>bije bor(ë)</i>
padadesh	pada deszcz	bijeshi	<i>bije shi</i>
smrut	smród	qelbët	<i>qelbët</i>
jestlladna	jest ładna	qenka ebukur	<i>qenka e bukur</i>
zami kallaish çvi	zamykałaś drzwi	mbyll derën	<i>mbyll derën</i>
otfgje otforgje zshvi	otwórz otwórzcie drzwi	çil derën	<i>çil derën</i>
jakshe nazshiva	jak się nazywa	si ithon	<i>si i thon</i>
gllupi	głupi	budolla	<i>budolla = budalla</i>
munndri	mądry	i mençim	<i>i mençim</i>
nevjem gçejest	nie wiem gdzie jest	sedisekuasht	<i>s e di se ku asht</i>
zapomjallam	zapomniałam	harrova	<i>harrova</i>
znalazëm	znalazłem	egjeta	<i>e gjeta</i>
zgjinell	zginął	humi	<i>humi = humbi</i>
zarobillam	zarobiłam	fitova	<i>fitova</i>

przykład polski	współczesna forma	tłumaczenie albańskie	zapis quasi-fonetyczny
shkodovallam	szkodowałam (poniosłam stratę)	banazarar	<i>bana zarar</i>
vzonam	wzięłam	emora	<i>e mora</i>
nevzonam	nie wzięłam	semora	<i>s'e mora</i>
ggjeposhlla	gdzie poszła	kushkoi	<i>ku shkoi</i>
ggjeposhtet	gdzie poszedł	ku shkoi / kuposhkon	<i>ku shkoi/ ku po shkon</i>
tenças	ten czas /(na) tenczas?	njime	<i>njime</i>
jagomosh	jegomość (ksiądz)	zotiim zotënjajote	<i>zoti im zotënja jote</i>
vopna	wapno	këlqere	<i>këlqere = gëlqere</i>
jestllabi	jest słaby	ashtsëmun	<i>asht sëmun</i>
umar	umarł	vdiq	<i>vdiq</i>
ostrheçe	ostrzcie	ruhu	<i>ruhu = ruaju</i>
boshebro	boże broń?	zotruina	<i>zot rujna = zot ruejna, ruajna</i>
nadole	na dole	rëposh	<i>rëposh</i>
visoko	wysoko	nalt	<i>nalt</i>
praveramje	prawe ramię	mëkrahatëdjathët	<i>më kraha të djathët</i>
llevoramje	lewe ramię	mëkrahatëmait	<i>më kraha të mait</i>
naznak	na wznak	prapët	<i>prapët</i>
natfash	na twarz	përmys	<i>përmys, adv. sot përmby, rripërmby, por edhe folje: përmby gotën.</i>
navivrot	na wywrót	asht prap	<i>asht prap</i>
daishemije tego	dajcie mi tego	nema mua këtë	<i>nema mua këtë</i>
njedam	nie dam	staap	<i>s'ta ap = s'ta (j)ap</i>
ezshelijest	jeżeli jest	nëqoft	<i>në soft</i>

Tab. 1. – cd.

przykład polski	współczesna forma	tłumaczenie albańskie	zapis quasi-fonetyczny
podobno zshebi bello	podobne żeby było	gjan të bahet	<i>gjan të bahet = ngjan të bahet</i>
lato	lato	ver	<i>ver = verë</i>
zshimo	zima	dimën	<i>dimën</i>
vjosna	wiosna	pranëver	<i>pranëver(ë)</i>
jeshen	jesień	vjesht	<i>vjesht</i>
tamtemu	tamtemu	atii	<i>atī = atij, dat.</i>
donjego	do niego	keai	<i>ke ai</i>
kazallm	kazałem (powie- działem)	thash	<i>thash</i>
brakuje	brakuje	ashtimet	<i>asht imet = ash time (t)? asht (n)ime(n)d?</i>
tilkoto	tylko to	veçekëjo	<i>veçe këjo</i>
vjeci	więcej	enema	<i>en ama? (en(e) ama)</i>
zdobni	zdobny	epëlqyshme	<i>e pëlqyshme, e pëlqyeshme</i>
nevjeski	niebieski	mavije	<i>mavije, ngjyr mavi, e kaltër</i>
ruzshove	różowy	hashashi /ekuqe	<i>hashashi/ e kuqe, ngjyrë hashashi</i>
bjalle	biały	ebardh	<i>e bardh = e bardhë</i>
pomoraçove	pomarańczowy	protokalli	<i>portokalli, ngjyrë por- tokalli</i>
ijezmisehce	i jeść mi się chce	mëvjenu	<i>më vjen u = më vjen uri</i>
jes hleba	jeść chleba	ha buk	<i>ha buk</i>
șçibedejat	z czym będziesz jeść	mesetaha	<i>me se ta ha</i>
scimhçesh	z czym chcesz	mesetëduash	<i>me se të duash</i>

przykład polski	współczesna forma	tłumaczenie albańskie	zapis quasi-fonetyczny
piçmimisehçe	pić mi się chce	kamhararet përui	<i>kam hararet për uj, kam hararet = jam shumë i etshëm</i>
puidem	pójdę	dotvete	<i>do t'vete</i>
nepuidem	nie pójdę	Zduatëvete	<i>z dua të vete = s'dua të vete</i>
keje	kiedy	kur	<i>kur</i>
këdehcesh	kiedy chcesz	kur të duash ti	<i>kur të duash ti</i>
japovellamlaçebe	ja powiedziałam dla ciebie	un themi për tyi	<i>un them për tyj</i>
dobshe	dobrze	asht mbar	<i>asht mbar</i>
jeszshle	jest źle	ashtkeq	<i>asht keq</i>
jestboshe	jest dobrze	ashtmir	<i>asht mir</i>
jesvele	jest wiele	ashtshum	<i>asht shum</i>
jesmallo	jest mało	ashtpak	<i>asht pak</i>
bjalle	biały	ebardh	<i>e bardh</i>
zshullte	żółty	everdh	<i>e verdh</i>
ponsove	paśowy	ekuqe	<i>e kuqe</i>
neveske	niebieski	mavije	<i>mavije</i>
zshelone	zielony	jeshile	<i>jeshile</i>
çarne	czarny	e zez	<i>e zez</i>
çervuno	czerwony	boj gjake	<i>boj gjake</i>
shafirove	szafirowy	more	<i>more</i>
pshice	przyjdzie	povjene	<i>po vjen</i>
nepshice	nie przyjdzie	nukvjen	<i>nuk vjen</i>
puide	pójdę	dotshkoi	<i>do t'shkoj</i>
pshigje	przyjdzie	dotvi	<i>do t'vi</i>
cegokceshtam	czego chcesz tam	qishdo atje	<i>qish do atje</i>

Tab. 1. – cd.

przykład polski	współczesna forma	tłumaczenie albańskie	zapis quasi-fonetyczny
mamrobote	mam robotę	kampun	<i>kam pun</i>
cozarobotemash	co za robotę masz	qishpunkee	<i>qish pun kē</i>
djepovjem	nie powiem	nuktëdëftei	<i>nuk të dëftej</i>
povjeshme	powiedzmy	dëftem	<i>dëftem</i>
nepokash	nie pokaż	mosidëfte	<i>mos i dëfte = mos i dëfto</i>
zapomjallam	zapomniałam	harrova	<i>harrova</i>
vjem	wiem	edi	<i>e di</i>
nevjem	nie wiem	sedi	<i>s'e di</i>
proshamtëgo	proś tamtego	thërrite atë	<i>thërrite atë</i>
proshellomgo	prosiłem go	ethirra	<i>e thirra</i>
nekceslluhash	nie chce słuchać	snëggjon tëvi	<i>s nëgjon të vi = s'ndëgjon të vijë</i>
këfashne	kwaśne	etharët	<i>e tharë = e thartë</i>
sllotka	słodka	eamël	<i>e amël</i>
gorshki	gorzki	eidhët	<i>e idhët</i>
mijot	miód	mjalt	<i>mjalt</i>
vosek	wosk	dyll	<i>dyll</i>
mbliko	mleko	qumsht	<i>qumsht</i>
shmetanka	śmietanka	kaimak	<i>kajmak</i>
spjerse	spiesz się	ndëcito	<i>nxito</i>
pomallo	po mału	kadal	<i>kadal</i>
bize	bierz	breje	<i>bjere, nga bjer, bjere imp. = sille</i>
bigo	Bij go	rrife	<i>rrife, nga rraf = rrah, imp., 'rrah, i bie'</i>
zabjell	zabił	evrau	<i>e vrau</i>

przykład polski	współczesna forma	tłumaczenie albańskie	zapis quasi-fonetyczny
unizsholl	niejasne, w albańskim ‘usiąć’	uungj	<i>u ungj, nga ungj, ungjem</i> = <i>u ul</i> , dialekt. <i>ungjem</i> , kos. <i>hunxhna</i>
potneshçe	podnieście	ungrit	<i>u ngrit, u çua</i>
poshet	poszedł	shkoi	<i>shkoi</i>
kurigodina moshebiç	która godzina może być	sasahatmunjenram	<i>sa sahat mun jen ram?</i>
pamentash	pamiętasz	embamend	<i>e mba mend</i>
edëngjin	jeden dzień	njdite	<i>nj ditë = një ditë, ose nj dite = një dite</i>
porahujeme	porachujemy	tibaimhesap	<i>t’i bajm hesap</i>
vibralish	wybrałeś	pomleth	<i>po mleth = po mbleth, mbleth</i>
vibiranjesh	wybraliśmy	pomledhim	<i>po mledhim = po mble-dhim</i>
nema nikogo	nie ma nikogo	skangjeri	<i>s ka njeri</i>
okizshijemehonororo	żyjemy z honorem?	mender sagjall e mender	<i>me nder sagjall e mender</i>
kvatëm	kwiatem?	mepërdhun	<i>me përdhun</i>
povjesh	powiesz	thuai	<i>thuaj</i>
povidallam	powiedziałam	ithash	<i>i thash = i thashë</i>
pitaishë :	pytajsie, pytajcie?	pyete	<i>pyete, imp.</i>
pitallamshe	pytałam się	epyeta	<i>e pyeta</i>
coçipovjadall	co ci powiedział	sitëtha	<i>si të tha</i>
nipovjadallnic	nie powiedział nic	smëthagja	<i>s’më tha gja</i>
hceshvjenci	chcesz więcej	adoma	<i>a do ma</i>
nehcevjece	nie chcę więcej	zduama	<i>z’dua ma = s’dua ma</i>
pekne pahne	pięknie pachnie	fortrehat	<i>fort rehat</i>

Tab. 1. – cd.

przykład polski	współczesna forma	tłumaczenie albańskie	zapis quasi-fonetyczny
mashtakinashenje	masz takie nasienie	akakëcofare	<i>a ka këco fare = a ka këso fare</i>
kfjateof	kwiatek	lule	<i>lule</i>
çenka	cienka	eholl	<i>e holl = e hollë</i>
zdrobić	zrobić		
muvill	mówił	mëtha	<i>më tha</i>
cogadash	co gadasz	qishflet	<i>qish flet</i>
stopllush	stopił się	utret	<i>u tret</i>
ustopllushe	stopił się	umbyt	<i>u mbyt</i>
kavalleçek	kawałeczek	nenjiçik	<i>ne nji çik = ene nji çik</i>
jush	już	uba	<i>u ba</i>
jush	już	ubitis	<i>u bitis</i>
jush	już	umbaru	<i>u mbaru</i>
skonçe	skończył	mbaroi	<i>mbaroi</i>
kupilish	kupiłeś	bleve	<i>bleve</i>
njebojeshe	nie boję się	skamfrik/ moskifrik	<i>s kam frik/ mos ki frik</i>
bojeshe	boję się	kefrik	<i>ke frik</i>
nje bojam	nie boję się	skamfrik	<i>s kam frik</i>
pshijehall	przyjechał	erth	<i>erth = erdhi</i>
bende	będę	jan	<i>jan</i>
skonçilish	skończyłeś	imbarove	<i>i mbarove</i>
skonçillam	skończyłam	imbarova	<i>i mbarova</i>
pamentash	pamiętasz	embamend	<i>emba mend</i>
njepamentash	nie pamiętasz	sunembamend	<i>sun e mbe mend = s'mund e mbaj mend</i>
palishe	pali się	adigjet	<i>a digjet</i>
pali	pali	digjet	<i>digjet</i>

przykład polski	współczesna forma	tłumaczenie albańskie	zapis quasi-fonetyczny
prsheklaineç	przeklinać	tëmifaleshmeshëndet	<i>të m i falesh me shëndet</i>
jesktotamje-stamkto	jest kto tam/ jest tam kto	ashtngjeri atje	<i>asht njeri atje</i>
ktotamjest	kto tam jest	kushasht atje	<i>kush asht atje</i>
zllom	złam	thyje	<i>thyje = thyeje, imp.</i>
zllomallam	złamałam	etheva	<i>e theva</i>
pozabjelli	pozabijał	evrau	<i>e vrau</i>
tolepshejest	to lepsze jest	këjo emir asht	<i>këjo e mir asht</i>
lustro	lustro	pasqyr	<i>pasqyr</i>
nosha	noszą	gërshan	<i>gërshan</i>
jushnima	już niema	maska	<i>ma s'ka</i>
tilkoto	tylko to	veçekëtë	<i>= veshe këtë</i>
mih	miedź	bakër	<i>bakër</i>
blaha	blacha	tenere	<i>tenere</i>
içpreç	idź precz	gremisu	<i>gremisu, imp.</i>
straçall	stracił	humi	<i>humi = humbiose um, -i, vegël</i>
nebafshe	nie baw się	mosusijell	<i>mos u sjell</i>
pellnadnija	pełnia	plot hana	<i>plot hana</i>
novdnija	nów	ere hanza	<i>e re hanza</i>
ijesmurno	jest pochmurnie	asht vranët	<i>asht vranët</i>
ostatnia kevadra	ostatnia kwadra	embarumejehanës	<i>e mbarume e hanës</i>
pirfsha kevadra	pierwsza kwadra	epara han hanere	<i>e para han han e re</i>
bëllash tam	byłaś tam	qe atje	<i>qe atje</i>
pëllam	byłam	qeesh	<i>qësh</i>
vish	weż	merre	<i>merre</i>
cego	czego	çdo	<i>çdo</i>

Tab. 1. – cd.

przykład polski	współczesna forma	tłumaczenie albańskie	zapis quasi-fonetyczny
co	qish	co	<i>ç'o?</i>
çitumeshka	czy tu mieszka	këtu eka tëndeimen	<i>këtu e ka të ndejmen</i>
pirs ha	pierwsza	ipari	<i>i pari</i>
druga	druga	idyti	<i>i dyti</i>
tëshista	trzysta	itreti	<i>i treti</i>
çfarta	czwarta	ikatërti	<i>i katërti</i>
memamças	nie mam czasu	nukmëngjend	<i>nuk më ngjend?</i>
mamças	mam czas	mëngjend	<i>më ngjend</i>
yshtëças	jeszcze czas	eneheiret	<i>asht ene heiret asht = ene heret asht</i>
noshica	nożyce	gërshana	<i>gërshana</i>
lustro	lustro	pasqyra	<i>pasqyra</i>
livi	lewy?	voi	<i>voj?</i>
beçka	beczka	voza	<i>voz, vozë</i>
zshartovallam	żartowałam	maskarova	<i>maskarova</i>
viplluhaç	wyplukać	laje	<i>laje</i>
daimi poko	daj mi pokój	mosmënga	<i>mos më nga</i>
kazsh	każesz (mówisz)	thuai	<i>thuaj</i>
kedejest	kiedy jest	kur asht	<i>kur asht</i>
neeshfishë	nie świeże	sashttaze	<i>s asht taze</i>
nevida	nie widać	nukshifet	<i>nuk shifet</i>
pokoi	pokój	sob	<i>sob</i>
zrobillish	zrobiłeś	ebane	<i>e bane</i>
zrobillam	ebana	ebana	<i>e bana</i>
shmeshe zemje	śmieje się	qeshtememu	<i>qeshtë me mu = qeshtë me mue</i>
pshedallam	sprzedawałam	jashita	<i>ja shita = ia shita</i>

przykład polski	współczesna forma	tłumaczenie albańskie	zapis quasi-fonetyczny
dallam	dałam	jadhash	<i>ja dhash = ia dhashë</i>
daravallam	darowałałam	jafala	<i>ja fala = ia fala</i>
otdallmi	oddał mi	madha	<i>ma dha</i>
shfishë	świeże	taze	<i>taze</i>
vjuzme	weźmie	zem bes	<i>zem bes = zemë besë</i>
pokoi	pokój	sob	<i>sob</i>
zllapalla	złapała	zuë	<i>zuë? = zū</i>
pozllapalla	połapała	ezuë	<i>e zuë = e zū</i>
davno	dawno	kaher	<i>ka her = ka herë</i>
qepsko	kiepsko	keq	<i>keq</i>
banqer	bankier	sarraf	<i>sarraf</i>
zafshe	zawsze	përher	<i>për her</i>
mlloto	bloto	balta	<i>balta</i>
kus	kurz	pluhun	<i>pluhun</i>
topiro	dopiero	shko[p?] njime	<i>ndoshta: *shko p(ër) njime?</i>
pantanljoni	pantalony	çedik	<i>çedik</i>
davno	dawno	kaher	<i>ka herë</i>
neetfojo	nie jest twoje	sasht joteja	<i>s'asht joteja</i>
toemojo	to jest moje	këjo ashtimeja	<i>këjo asht imeja = kjo asht imja</i>
çidopravde	czy to prawda	metëvërtet	<i>me të vërtet</i>
atopravdo	a to prawda	ametëvërtet	<i>a me të vërtet</i>
las	las	pyll	<i>pyll</i>
sheerç	sierść	qime	<i>qime</i>
çesaç	czesać	krifu	<i>krifu</i>
ogjeishe	odzież się	vishu	<i>vishu</i>

Tab. 1. – cd.

przykład polski	współczesna forma	tłumaczenie albańskie	zapis quasi-fonetyczny
rrosgjeishe	rozdzień się	cvishu	<i>çvishu</i>
midll	mydło	sapua	<i>sapua</i>
vsholl	wziął	muar	<i>muar</i>
kupi	kup	blii	<i>blī, imp.</i>
tanjo	tanio	lir	<i>lir</i>
drogo	drogo	shtreit	<i>shtrejt</i>
poshlla	poszła	shkoi	<i>shkoi</i>
nerushaime	nie ruszaj mnie	mosmënga	<i>mos më nga</i>
ot tego	od tego	preikëesai	<i>prej kësj</i>
ijaktopshistoino	i jak to przystojnie	tëkahije	<i>të ka hije</i>
akurat	akurat	tamam	<i>tamam</i>
voreçek	woreczek	qeseparesh	<i>qese paresh</i>
komu	komu	kui	<i>kuj = kujt</i>
pirfsharas	pierwszy raz	eparaher	<i>e para her(ë)</i>
shlazo	żelazo	hekur	<i>hekur</i>
kot	kot	mace	<i>mace</i>
vashkidozmota	waga złota (ważki do złota?)	tereziflorish	<i>terezi florish</i>
slluma	słoma	kasht qiflen	<i>kasht(ë) qi flen = ku flen</i>
zit	żyd	çifut	<i>çifut</i>
nevoez nevoersh	nie wierz	mosezebes	<i>mos ze bes, mos ze besë</i>
rushai	ruszaj	shko	<i>shko</i>
vevnoç	wewnątrz	mrenda	<i>mrenda</i>
nadvor	na dwór	përjashta	<i>përjashta</i>
fshonç	wziąć	hyp	<i>hyp</i>

przykład polski	współczesna forma	tłumaczenie albańskie	zapis quasi-fonetyczny
spadllëm	spadłem	urrëcush	<i>u rrëcush = u rrëxush = u rrëxuesh, u rrëxuash</i>
kashel	kaszel	koll	<i>kollë</i>
ograllam	ograłam	emunda	<i>e munda</i>
viçirai	wycieraj	mëshije	<i>mëshije, imp. = fshije</i>
pjec	piec	ocak qingrofodën	<i>oxhak qi ngrof odën, oxhak qi ngroh odën</i>
kshesllo	krzesło	shkam	<i>shkam „ulëse e vogë me tri këmbë” ose shkamb – shkam ‘shakmb, shkëmb’</i>
zlish	zleż	zbrit	<i>zbrit</i>
zamjatai	zamiataj	mëshije	<i>mëshije, fshije, imp.</i>
zapalogan	zapal ogień	ndis zjarr	<i>ndis zjarr, ndiz zjarr</i>
jestmruz	jest mróz	ashtngrim	<i>asht ngrim, ashtngrim(ë)</i>
lud	lód	akull	
çfartek	czwartek	eeite	<i>e ejte</i>
piontek	piątek	epremte	<i>e premtë</i>
sabota	sobota	eshtun	<i>e shtun</i>
negjela	niedziela	ediel	<i>e diel</i>

Gdyby ktoś z Kolegów miał ochotę przyjrzeć się bliżej powyższym przykładom, podaję wartości fonetyczne liter albańskich: *a* [a], *b* [b], *c* [ts], *ç* [tʃ], *d* [d], *e* [e], *ë* [ə], *f* [f], *g* [g], *gj* [dʒ], *h* [χ], *i* [i], *j* [j], *k* [k], *l* [λ], *ll* [tʃ], *m* [m], *n* [n], *nj* [ɲ], *o* [o], *p* [p], *q* [tɕ], *r* [r], *rr* [R], *s* [s], *sh* [ʃ], *t* [t], *u* [u], *v* [v], *x* [dʒ], *xh* [dʒ], *y* [y], *z* [z], *zh* [ʒ].

Literatura

- Elsie R., 2017, *Albanian alphabets: borrowed and invented*, London. – (Albanian Studies ; 35).
- Karasiński A., Sawicka I., 2018, *Polski język w albańskim „damaskinie” z XIX w.*, „Linguistica Copernicana” 15, s. 291–309.
- Sawicka I., 2018, *O spółgłosce „buforowej”*, [w:] *Sens i konwencje w języku*, red. A. Dobaczewski, A. Moroz, P. Sobotka, Toruń: Wyd. UMK, s. 281–291.

Summary

An unknown Polish-Albanian glossary from the beginning of the 19th century

The article contains basic information about the recently identified Polish-Albanian glossary, and presents its content in an accessible form.

Keywords: Polish glossary, Albanian dialect, original alphabet, Robert Elsie.